

Konferans Bildirisi/ Conference Paper

NATO-ÇİN HALK CUMHURİYETİ REKABETİ*

Gökhan TEKİR¹

Öz

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) ekonomik, teknolojik ve siyasi alanlarında yükselişi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, Atlantik bloğuna yönelen en ciddi sistemik meydan okumadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump döneminde ÇHC'nin bu yükselişine yönelik önlemler, Trump'ın NATO ittifakına yönelik şüpheci tavrı nedeniyle tek taraflı olarak kalmıştır. Joe Biden'ın ABD başkanlığına seçilmesiyle transatlantik ittifakını güçlendiren politikası NATO'nun ÇHC konusunda ortak bir tutum almasını kolaylaştırmıştır. ÇHC'nin Rusya'nın Ukrayna işgalinde Rusya'yı destekleyen bir tutum alması, Şincan bölgesinde Uygurlara yönelik uygulamaları ve Tayvan konusunda sertleşen üslubu Avrupa'nın ÇHC konusundaki tehdit algılamasını değiştiren faktörlerdir. Böylece, Avrupalı ülkeler de ÇHC konusunda ABD ile benzer konuma gelmeye başlamıştır. NATO, 2021 yılında ÇHC'yi sistemik bir meydan okuyucu olarak tanımlamış ve 2022 yılında da ÇHC'nin neden olduğu güvenlik tehditleri karşısında ortak hareket edeceğini açıklamıştır. NATO, politik, ekonomik ve dijital alanları ÇHC ile rekabet alanları olarak tanımlamıştır. NATO'nun ÇHC ile mücadele kapsamında Asya-Pasifik bölgesinde ortaklıklarını güçlendireceği, politik olarak ABD-Avrupa ülkeleri arasında ÇHC konusunda ortak bir tutum almak için iş birliğini tahkim edeceği ve ÇHC'nin siber alandaki faaliyetleri için siber güvenlik alanında aktif bir pozisyon alacağı beklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Çin Halk Cumhuriyeti, ABD, AB, rekabet

Jel Kodları: F51, F52, F53

NATO-PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA COMPETITION

Abstract

The rise of the People's Republic of China (PRC) in economic, technological, and political areas is the most serious systemic challenge to the Atlantic bloc after the end of the Cold War. During the era of the U.S. President Donald Trump, the measures against PRC's rising remained one-sided due to Trump's suspicions against NATO alliance. With the election of Joe Biden to the U.S. presidency, his policy of strengthening transatlantic alliance enabled NATO to adopt a common approach concerning the PRC. The PRC's support to Russia in Russia's invasion of Ukraine, its measures against Uyghur population in Xinjiang, and its strong language in Taiwan issue are factors that led to change in Europe's threat perception. Thus, European countries started to side with the USA concerning the PRC. NATO identified the PRC as a systemic challenger in 2021 and announced that it will act cooperatively against the security threats that PRC caused. NATO identified political, economic, and digital spheres competition areas with the PRC. It should be expected that NATO will strengthen its partnerships in the Asia-Pacific region; solidify cooperation between the USA and European countries to provide common approach concerning the PRC; and adopt an active position in cybersecurity to counter the activities of the PRC in the cyber area.

Keywords: NATO, the People's Republic of China, the USA, the EU, competition

JEL Codes: F51, F52, F53

* Bu çalışma 13-14 Ekim 2022 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin düzenlenen NATO ve Türkiye konulu VI. Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi'nde sunulan "Nato-Çin Halk Cumhuriyeti Rekabeti" adlı bildirinin düzenlenmiş halidir.

¹ Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, gokhan.tekir@hbv.edu.tr, ORCID:0000-0003-3985-7442.

Başvuru Tarihi (Received): 04.03.2023 **Kabul Tarihi** (Accepted): 26.07.2023

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Başkanı Xi Jinping 2012 yılının Kasım ayında yaptığı konuşmada Çin ulusunun Batılı devletler tarafından dayatılan boyunduruğa karşı yüzyıllarca süren mücadelesini överken artık kendi kendisinin efendisi haline geldiğini söylemiştir. Başkan Xi Çin ulusunu güçlü dalgaları ve rüzgarları kıran devasa bir gemiye benzeterek son 30 yılda gösterdiği dünya genelinde ekonomik gelişmenin yanı sıra politik alanda da Çin etkisini arttıracığını savunmuştur. Başkan Xi, Çin Komünist Partisi'nin ÇHC'nin başına gelmesinin 100. yıl dönümünde Çin ulusunun dönüşümünün tamamlanacağını iddia etmiştir. (Jinping, 2014: 56–57). 2013 yılında ise Kazakistan'da yaptığı konuşmada, Başkan Xi, eski İpek yolunu ÇHC liderliğinde canlandırılacağını ilan etmiştir. Kuşak ve Yol Girişimi adı verilen bu projeye 140 civarında ülke dahil olmuştur (Green Belt and Road Initiative Center, 2021). Bu girişim çerçevesinde ÇHC 200 milyar dolar harcamıştır. Harcamaların 1,2 trilyon doları bulması beklenmektedir (Chatzky ve McBride, 2020). Dijital alanda da ÇHC özellikle 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katıldıktan sonra Huawei, ZTE, Baidu, Alibaba, Nutech gibi devlet destekli şirketleriyle küresel düzeyde baskınlığını arttırmıştır (Tatlow, 2021). Bütün bu gelişmeler ÇHC'nin küresel alanda artan etkisine işaret etmektedir. Bu etki arttırımına bağlı olarak ÇHC'nin agresif söylemleri de Çinli politika yapımcıları tarafından dile getirilmektedir. Pekin'in 2022 yılında yayınladığı rapora göre ÇHC, yeni dönemde Tayvan sorununu kökünden çözeceğini belirtmiştir (Dou ve Wu, 2022).

ÇHC'nin hızlı yükselişi Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra küresel siyasette paradigma değişikliğini gösteren en önemli olaydır. ÇHC'nin yükselişinin transatlantik güvenliğine etkisi mutlaka olacaktır. Literatürde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa ülkelerinin ÇHC'nin agresif politikalarına yönelik hamleleri ayrı ayrı değerlendirilmesine rağmen transatlantik çatı güvenlik örgütü olan NATO'nun ÇHC'nin agresif dış politikalarına cevabı az olarak incelenmiştir. Özellikle, bu konuda Türkçe literatür yok denecek kadar azdır. Bu çalışma literatürdeki bu eksikliği giderme amacındadır.

NATO ise artan Çin etkisine karşı parçalı bir yapıda kalmıştır. Çin tehdidine yönelik adımlar atan ABD Başkanı Donald Trump'ın aynı zamanda NATO ittifakının işlerliğine yönelik şüpheli tavrı ve Avrupalı devletlere yönelik küçümseyici yaklaşımı transatlantik ittifakına zarar vermiştir. Başta Fransa olmak üzere diğer müttefiklerin de ABD'den daha bağımsız hareket edebilen bir Avrupa yaratma isteği ve bu isteğe bağlı olarak bir Avrupa ordusu geliştirme fikri NATO'nun ajandasını meşgul etmiştir.

Joe Biden'ın 2020 yılında ABD Başkanı seçilmesi transatlantik ittifakının güçlenmesini sağlamıştır. 2022 yılının başında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali de Avrupa'nın NATO ittifakına duyduğu ihtiyacın gözükmesine ve ittifakın Avrupa'da İsveç ve Finlandiya'yı da içine alacak bir şekilde genişleme çabalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. NATO'nun ÇHC'nin yükselişine karşı koyacak bir pozisyon geliştirmesi ABD'nin Barack Obama döneminde açıklanan ABD'nin stratejik oryantasyonunu Asya-Pasifik bölgesine kaydırmasının sıfır toplamlı bir oyun olmasının da önünü alacaktır. Böylece, ABD'nin Avrupa'dan geri çekilip Asya-Pasifik bölgesine dikkatini vermesinden ziyade, ABD ve Avrupa'nın Batı bloğu olarak ÇHC'ye karşı bir bütün halinde hareket etmesi mümkün olacaktır. NATO'nun Asya-Pasifik ülkeleriyle Çin tehdidine karşı ortaklık kurması NATO'nun etkisini küresel düzeye çıkartmasını sağlamaktadır. ÇHC'nin bölgesel ve küresel açıdan sınırlandırılması çatışmacı politikasıyla Avrupa'nın güvenliğini en çok tehdit eden ülke olan Rusya'nın ÇHC ile gün geçtikçe gelişen ekonomik, siyasal ve askeri iş birliğinin de önünü alıp ekonomik ambargolarla zayıflayan Rusya'nın Avrupa'ya yönelik saldırganlığını da dizginleyebilecektir. Buna karşılık ise ÇHC'nin, NATO üyesi Avrupa ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerini vurgulayarak ABD ve Avrupa ülkeleri arasında anlaşmazlık yaratarak NATO'nun ortak bir tutum geliştirmesini engelleyici bir tutum geliştirmesi beklenmelidir.

NATO'nun ÇHC ile rekabeti askeri, politik, ekonomik ve dijital alanları kapsayan çok boyutlu bir mücadeledir. NATO'nun 1990'lu yılların ortalarında Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkeleri kapsayan Barış İçin Ortaklık benzeri bir yapılanmanın ÇHC ile askeri mücadele kapsamında Asya-Pasifik ülkelerini de içine alan bir şekilde organize etmesi beklenmelidir. 2021 yılında Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD arasında kurulan AUKUS, genişlemesi beklenen ittifakın prototipi olarak nitelendirilebilir. NATO, Asya-Pasifik ülkelerini üye olarak bünyesine katmasa bile bu ülkelerle ortaklık programları geliştirerek Asya-Pasifik bölgesinde jeopolitik bir oyuncu olarak bölgede ÇHC'nin agresif askeri düzenlemelerini dengelemeye çalışacağı tahmin edilebilir. Politik açıdan ise NATO'nun bildirimlerinde ÇHC'yi askeri ve güvenlik açısından meydan okuyucu bir güç olarak tanımlaması da Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra düşmansız kalan Atlantik ittifakının karşılaştığı ÇHC tehdidi karşısında politik açıdan NATO'nun birliğini sağlamasında ve ABD-Avrupa ilişkilerini güçlendirmesine yardımcı olacağı ön görülebilir. Ekonomik açıdan, NATO, ÇHC'nin borç verdiği ülkelerin egemenliklerine zarar veren borç tuzağı diplomasisine dikkat çekip gelişen ülkeler için altyapı finansmanı yaratacak programlar uygulaması ÇHC ile mücadelenin askeri boyutu kadar önemlidir. Son olarak da NATO'nun 2016 yılında dijital alanı kara, hava ve deniz alanlarının yanı sıra yeni bir operasyon alanı olarak tanımlaması NATO'nun siber güvenlik alanında aktif bir pozisyon aldığını göstermektedir. Özellikle Çin hükümeti tarafından desteklenen bilgisayar korsanlarının NATO ülkelerinin dijital altyapısına yönelik saldırıları ve ABD'nin çok şikâyet ettiği endüstriyel hırsızlıkların engellenmesi NATO'nun dijital alandaki bu aktif tutumunu sürdürmesine bağlıdır. NATO'nun ÇHC'nin yükselişine karşı koyacak bir pozisyon geliştirmesi ABD'nin Barack Obama döneminde dillendirilen ABD'nin stratejik oryantasyonunu Asya-Pasifik bölgesine kaydırmasının sıfır toplamlı bir oyun olmasının da önünü alacaktır. Böylece, ABD'nin Avrupa'dan geri çekilip Asya-Pasifik bölgesine dikkatini vermesinden ziyade, ABD ve Avrupa'nın Batı bloğu olarak ÇHC'ye karşı bir bütün halinde hareket etmesi mümkün olacaktır. NATO'nun Asya-Pasifik ülkeleriyle Çin tehdidinde karşı ortaklık kurması NATO'nun küresel bir örgüte evrilmesinin de yolunu açacaktır.

1. Kaynak Taraması

ÇHC'nin yükselişine yönelik literatür genel olarak ÇHC-ABD rekabeti üzerine yoğunlaşmıştır. Graham Allison ÇHC'nin ABD'nin hegemonyasını tehdit ettiğini öne sürerek yeni bir gücün var olan hegemonik gücü yerinden etme çabalarının tarihte büyük çoğunlukla bir savaşla sonuçlandığını iddia etmiştir. Bu durumu Atina-Sparta arasında gerçekleşen Peloponez Savaşı'na atıfla siyaset bilimi literatüründe Thukididis tuzağı olarak adlandırmıştır (Allison, 2015).

Bu çerçevede, literatür ABD-ÇHC rekabetini bölgeler üzerinde etkisini incelemektedir. ABD-ÇHC rekabeti Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da (Castleberry-Hernandez, 2023: 16), Asya-Pasifik bölgesinde (He ve Feng, 2023: 234; Qi, 2019: 1; Zhang, 2016: 45; Saeed, 2017: 499), Avrupa'da (Simon, Desmeale ve Becker, 2021: 91; Herrero, 2019:1, Otero-Iglesias ve Esteban, 2020: 19), Latin Amerika ve Karayipler'de (Artecona, Perroti ve Welslau, 2022: 7) incelenmiştir.

ABD-ÇHC rekabetinin bölgesel boyutunun yanı sıra bu iki ülke dijital alanda da rekabet etmektedir. Bu rekabet teknoloji transferi, dijital pazarda ABD ve Çin şirketlerinin birbiriyle olan çatışmaları ve Çin şirketi Huawei'nin 5G teknolojisini inşasındaki baskın konumunun yarattığı güvenlik sorunları hakkındadır (Tian, 2022: 531; Danilin, 2020: 78; Tekir, 2020: 113; Friis ve Lysne, 2021: 1175).

ÇHC'nin yükselişine yönelik reaksiyon ABD özelinde incelenmiştir. Transatlantik ittifakın önemli bir aktörü olan Avrupa bile bu rekabetin ancak nesnesi şeklinde kaynaklarda genel olarak incelenmektedir. Son birkaç yılda ise NATO'nun ÇHC karşısındaki pozisyonu ittifak olarak irdelenmeye başlanmıştır. Bir makale, ÇHC'nin deniz gücü olarak etkinliğini arttırmasının NATO'nun deniz güçlerini ittifak olarak mobilize etmesiyle dengelenebileceğini savunmaktadır (Herzinger, 2021: 47). Diğer bir makale, NATO'nun, ÇHC'nin siber güvenliğe olan tehditlerine

karşı ABD ve Avrupa'nın güvenlik önlemlerini organize etmede rol üstlenmesi gerektiğini savunmaktadır (Odgaard, 2022: 170). Diğer bir çalışma da NATO'nun ÇHC'ye karşı efektif bir mücadele için ABD ve Avrupa arasındaki görüş ayrılıklarını gidermek ve ortak bir politika geliştirme zorunluluğunu vurgulamaktadır (Holslag, 2019: 147).

Bu çalışma, özellikle Türkçe literatürdeki NATO-ÇHC ilişkilerini inceleyen literatürdeki eksikliği giderme amaçındadır. Ayrıca bütüncül bir yaklaşım içinde NATO'nun ÇHC olan rekabetindeki politik, askeri, ekonomik ve dijital boyutları incelemektedir.

2. İttifak ve Hizalanma

Uluslararası ilişkiler bilim dalında ittifaklar üzerinde geniş bir literatür bulunmaktadır. Hans Morgenthau ittifakları çeşitli devletlerin oluşturduğu sistemde güç dengesinin önemli bir unsuru olarak tasvir etmektedir (1948: 137). Literatürdeki geleneksel anlayış devletlerin kendilerinden güçlü devleti dengelemek için bir ittifak oluşturdukları yönündedir (Gulick, 1955: 24; Hinsley, 1967: 47). Stephen Walt ise güçten ziyade tehdit unsurunu ön plana çıkarmaktadır. Dengeleme devletleri ittifak kurmada motive etmektedir çünkü potansiyel olarak tehdit olan bir gücün niyetlerinden emin olunamaz. Bu yüzden, tehdit olarak görülen bir güce karşı dengeleme devletlerin tercih ettiği bir seçenektir (Walt, 1987: 29).

İttifak ve hizalanma çoğunlukla eş anlamlı olarak kullanılsa da aradaki ayrımın yapılması gerekmektedir. Robert Osgood'a göre ittifak devletlerin başta askeri kaynaklar olmak üzere kaynaklarını belli bir devlete karşı koordinasyonunu öngören resmi bir anlaşmayı göstermektedir. Hizalanma ise Stephen Walt ve Stephen David'e göre iki ya da daha fazla devletin gelecekte kesin şartlar altında güvenlik alanında politika koordinasyonunu ve ortak beklentilerini ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre ittifak hizalanmanın bir formudur (Wilkins, 2013: 56).

Bu ayrım NATO'nun ÇHC politikasını analizde önemlidir. NATO bir ittifak olarak müttefik ülkelerin kaynaklarını bu mücadelede mobilize ederken, Quad ve AUKUS gibi bölgesel organizasyonlarla da hizalanma içine girmektedir.

3. NATO İttifakı

Avrupa'ya yönelik olası bir Sovyet işgaline karşı koymak için kurulan NATO Soğuk Savaş'ta Sovyet tehdidini sınırlamada çok başarılı bir performans göstermiştir. Tarihsel olarak NATO Avrupa'nın güvenliğini önceleyen bir askeri ittifaktır. Gürcistan ve Ukrayna gibi krizlerin altını çizdiği Rus tehdidi NATO'nun ana misyonunun askeri olarak kalmasının önemini ortaya koymaktadır (Bechná ve Thayer, 2016: 67). Özellikle NATO'nun kolektif güvenliği işaret eden Beşinci Maddesi önemli bir caydırıcılık unsuru olmaya devam etmektedir.

NATO aynı zamanda güvenlik alanında üye ülkeler arasında koordinasyon ve istişare sağlayan politik bir platformdur. NATO Kuzey Amerika'daki ve Avrupa'daki üye ülkeler arasında özel bir bağlantı kurmakta; savunma, güvenlik ve kriz yönetimi operasyonlarının ortaklaşa yapılmasının önünü açmaktadır. NATO'da alınan kararlar konsensüs çerçevesinde alındığı için 31 müttefik ülkenin iradesini yansıtmaktadır. NATO karargahında her gün toplanan yüzlerce sivil ve askeri uzman bilgi alışverişinde bulunup fikirleri paylaşmakta ve kararların alınması için karargahtaki ulusal delegasyon üyeleriyle koordinasyon halinde bulunmaktadır (NATO, 2022a).

NATO özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra müttefik üyeleri koruyan bir askeri ittifaktan benzer değerleri paylaşan müttefiklerden oluşan transatlantik bir topluluğa evrilmiştir ("NATO's Purpose", 2016). Yine de NATO'nun birbirinden farklı coğrafyalarda konumlanmış çeşitli politik ve ekonomik çıkarlara sahip 31 ülkeden oluştuğunu unutmamak gerekir. Bu bağlamda, NATO'da tam anlamıyla bir harmoninin sağlanamayacağını kabul etmek gerekir. Bu yüzden NATO tarihi boyunca Yunanistan-Türkiye örneğinde görüldüğü gibi üye müttefik ülkeler arasında gerginliklere tanıklık etmiş; Portekiz, Yunanistan ve Türkiye'de meydana gelen demokratik düzene aykırı olan

askeri darbeleri Soğuk Savaş jeopolitiğinden dolayı görmezden gelme yolunu seçmiştir (Morcos, 2021).

Donald Trump'ın ABD Başkanı olması, soğuk savaştan sonra NATO'nun karşılaştığı en önemli varoluşsal krizi yaşamasına neden oldu. Trump, NATO'nun müttefik ülkelerden birinin saldırıya uğramasıyla harekete geçirilecek olan Beşinci Madde kapsamında ABD'nin kolektif savunmaya katılamayabileceğini belirten bir ifade kullanması ve Avrupa ülkelerinin gayri safi milli hasıllarının yüzde ikisini savunmaya ayırması konusundaki ısrarı Avrupalı müttefiklerde güvenliğe ve ittifakın sağlamlığı konusunda şüphelere yol açmıştır. Bu nedenle, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron 2019 yılında NATO'yu beyin ölümü gerçekleşmiş bir organizasyon olarak tanımlamıştır (Larsen, 2020: 1). Avrupa Birliği'nin (AB) 2016 yılında açıkladığı Stratejik Otonomi konsepti AB'nin savunma ve güvenlik alanında kapasitesi artırarak stratejik otonomi elde etmeyi amaçladığını açıklamaktadır (Domecq, 2019: 28). Macron da 2018 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin 100. yıldönümünde yaptığı konuşmada bir Avrupa ordusu olmadan Avrupa'nın güvenliğinin sağlanamayacağını iddia etmiştir ("*France's Macron pushes for*", 2018). AB, her ne kadar stratejik otonomi çabalarının NATO'yu hedef almadığını belirtse de bu çabaların NATO'ya bir alternatif yaratma amacını taşıdığı aşikardır.

Joe Biden'ın ABD Başkanı seçilmesi bozulan ABD-Avrupa bağlarını tamir için önemli bir adım olmuştur. 2021 NATO Brüksel Zirvesine katılan Başkan Biden ABD'nin dünya siyasetine geri döndüğünü söylerken ABD'nin ittifaka yönelik taahhütlerini tam olarak yerine getireceğini vurgulamıştır (Garamone, 2021). Rusya'nın 2022 yılının başında Ukrayna'yı işgal etmesi de NATO ittifakının önemini arttıran başka bir gelişmedir. Rusya'nın Ukrayna işgalinden sonra NATO Avrupa'daki yüksek hazırlıklı askeri mevcudiyetini 40.000 kişiden 300.000 kişiye çıkartacağını duyurmuştur. Finlandiya ve İsveç gibi NATO'ya üye olmayan AB üyesi devletler de Rus tehdidinden dolayı NATO'ya üye olma başvurusunda bulunmuşlardır ("*Ukraine conflict*", 2022). Böylece, ABD ve AB'nin son yıllarda gözlemlenen çıkar ayrılığı azalmış ve NATO'nun önemi tekrar ortaya çıkmıştır. NATO'nun güçlü bir ittifak olarak devam etmesinin Rusya ve daha da önemlisi ÇHC için sonuçları olacaktır.

4. NATO-ÇHC İlişkilerinin Evrimi

ABD ve Avrupa ülkeleri arasında ÇHC'nin yükselişi konusunda ortak bir değerlendirme içinde olmaması NATO'nun ÇHC'ye karşı bir pozisyon geliştirmesini engellemiştir. Avrupa ülkeleri ÇHC ile sıcak ekonomik ilişkiler kurmuştur. ÇHC'nin 2001 yılında DTÖ'ne katılmasından sonra AB'nin ÇHC'ye imalat sektöründe ihracatı 2020 yılına kadar her yıl ortalama olarak yüzde 10 artarken; hizmet sektöründe bu oran yüzde 15 oranında olmuştur (*EU-China Trade and Investment Relations in Challenging Times*, 2020: 6). 2021 yılında AB-ÇHC ticaret hacmi AB-ABD ticaret hacmini geçmiştir; ÇHC, AB'nin en büyük ticaret partneri haline gelmiştir ("*China overtakes US*", 2021). ÇHC'nin ekonomik yükselişi AB için ekonomik açıdan pazar bulmak ve iki yapı arasında ticaret hacmini geliştirmek açısından fırsat yaratmıştır.

ABD ise ÇHC'nin yükselişini bir tehlike olarak görmüştür. Şu ana kadar sıcak savaş olmasa bile ABD-ÇHC rekabeti gümrük savaşları şeklinde tezahür etmiştir. 2017 yılında DTÖ'nün ÇHC'yi pazar ekonomisi şeklinde tanımlamasına rağmen ABD, ÇHC'nin Çin şirketlerinin lehine haksız rekabet kuralları yarattığından dolayı bu tanıma katılmayı reddetmiştir. 2017 yılında İran ambargolarını deldiği gerekçesiyle Çinli teknoloji şirketi ZTE dahil olmak üzere bazı Çinli şirketlere yaptırım getirmiştir. Fakat asıl gümrük savaşının başlaması Trump'ın 23 Mart 2018 tarihinde "Çin'in Ekonomik Agresifliğine Hedef Alan Başkanlık Kararnamesi"ni imzalamasıyla başlamıştır. 2018 yılı boyunca çeşitli sektörlerde varlık gösteren Çinli şirketlere yönelik ABD'nin uyguladığı gümrükler arttırılmıştır (Kapustina ve diğerleri, 2020: 3-4). Trump, 5G teknolojisinin lider şirketi Huawei'yi ÇHC hükümeti ile olan bağlarından ötürü ABD'de faaliyet göstermesini yasaklamış ve Avrupa ülkelerinin de Huawei'yi 5G ağlarına dahil etmemesini istemiştir. Fakat

Avrupalı ülkelerin çoğunluğu Huawei'nin faaliyetlerini mercek altında almalarına rağmen 5G ağlarının geliştirilmesinde Huawei'yi tamamen yasaklamamıştır (Tekir, 2020: 126). Trump'ın "Önce Amerika ve Çin'e Karşı" olarak tanımlanan politikası Avrupalı politika yapıcıları tarafından dayatma olarak algılanmış ve ÇHC konusunda Avrupa ülkelerinde ABD tarafından beklenen politika değişikliğini sağlamamıştır. Başkan Biden ise Avrupalı ülkelerin ÇHC ile ekonomik ilişkilerini tanımakla birlikte ÇHC kaynaklı güvenlik sorunları konusunda Avrupalı ülkelere baskıda bulunarak transatlantik ittifakın ortak bir ÇHC politikası geliştirmesinde Avrupalı liderleri kamuoyu önünde rahatlatmıştır (Brzozowski, Noyan, ve Bourgerly, 2022). Biden döneminde izlenen bu strateji Trump döneminin izlerini silmekte kısmen başarılı olmuş ve transatlantik ittifakı güçlendirerek NATO'nun ÇHC konusunda adımlar atabilmesini sağlamıştır.

NATO, 2019 yılında Londra Deklarasyonu'nda ÇHC'nin dünyadaki artan etkisinin hem meydan okuma hem de fırsat yaratma şeklinde görmüştür (NATO, 2019). NATO'nun bu deklarasyonu ittifakın ÇHC konusuna eğildiği fakat ÇHC'yi tamamen rakip ya da düşman olarak nitelendirmekten kaçındığı şeklinde yorumlanabilir. 2021 yılında düzenlenen Brüksel Zirvesi'nden sonra yayınlanan bildiri NATO'nun ÇHC konusunda daha aktif bir politika izleyeceğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu bildiri, ÇHC'nin hırslı ve iddialı politikalarının kurallara dayanan uluslararası düzene sistemik bir meydan okuma ve NATO üyesi ülkelere güvenlik tehdidi ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Bu bildiride, ÇHC'nin nükleer ve gelişmiş silahlarının sayısını arttırdığı ve Rusya ile askeri alanda iş birliği yaptığından söz edilmektedir. Ayrıca bu bildiride, ÇHC'nin kapalı politik sisteminin ve demokratik ülkelerde yarattığı dezenformasyon çabalarının da güvenlik tehdidi olduğu belirtilmiştir (NATO, 2021a). NATO Genel Sekreteri, NATO'nun bu yeni pozisyonunu, ÇHC'nin NATO ittifakının üzerine geldiğini, bu durumun da kolektif dikkat ve aksiyon gerektirdiğini söyleyerek açıklamıştır (NATO, 2021b). 2022 Madrid Zirvesi'nde kabul edilen NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti, ÇHC'nin hırslı ve güce dayanan politikalarının NATO'yu oluşturan ülkelerin değerlerine, güvenliğine ve çıkarlarına aykırılık oluşturduğunu vurgulamıştır. ÇHC, politik, ekonomik ve askeri unsurlarını kullanarak küresel düzeyde etkinliğini artırırken stratejisi konusunda belirsizliği ortadan kaldırmamaktadır. Bunun yanında, ÇHC'nin siber alanda dezenformasyon uygulamayı da içeren hibrit stratejisi de NATO güvenliğini zedelemektedir. Rusya ile iş birliğini arttıran ÇHC kurallara dayanan uluslararası düzene meydan okumaktadır (NATO, 2022a).

ÇHC'nin Şincan bölgesindeki faaliyetleri de dünya kamuoyunun tepkisine neden olmuştur. ÇHC ile yakın ekonomik ilişkilere sahip olsa da Avrupa Parlamentosu bile ÇHC'nin Sincan bölgesinde Uygur nüfusuna yönelik baskısının soykırıma yaklaşan uygulamalar olarak nitelendirmiştir (Avrupa Parlamentosu, 2022). Ayrıca, ÇHC'nin Tayvan sorununun çözümü için askeri müdahaleyi dışlamayacağını ifade etmesi, Tayvan'ın sağladığı çiplerin önemli bir müşterisi olan Avrupa ülkelerinde endişeye neden olmuştur. (Haack ve Kijewski, 2022).

ÇHC'nin yükselen profili ve agresif olarak değerlendirilebilecek eylemleri yakın ekonomik ilişkiler kurduğu Avrupa ülkelerinde bile endişeler yaratmış ve Avrupa ülkelerini NATO çatısı altında ÇHC konusunda ABD ile iş birliğine sevk etmiştir.

NATO'nun ÇHC hakkındaki güvenlik endişeleri dört ana başlıkta özetlenebilir. Birinci başlık, ÇHC'in devlet sahipli şirketlerinin Avrupa ülkelerinin kritik altyapılarını ekonomik yöntemlerle ele geçirme çabasıdır. Müttefiklerin olası bir savaş durumunda demir yolları ve limanlar gibi kritik öneme sahip bu altyapıları ÇHC sahipli olması durumunda kullanabileceği soru işareti yaratmaktadır. İkinci başlık, ÇHC hükümeti ile yakın bağları olan Huawei'nin Avrupa ülkelerinin 5G teknolojisini geliştirme adıyla kritik dijital altyapısına sızarak güvenlik riski yaratma endişesidir. Üçüncü başlık, Avrupa ülkelerine yönelik artan sayıda gerçekleşen Çin kaynaklı siber saldırılardır. Çin kaynaklı siber saldırılar özellikle ekonomik hedeflere yönelmekteydi. 2019 yılından itibaren Çin kaynaklı siber saldırıların politik hedeflere de yöneldiği gözlenmiştir. Dördüncü ve en büyük

endişe ise ÇHC ve Rusya arasında artan iş birliğidir. 2015 yılında ÇHC donanmasına bağlı üç savaş gemisi, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de düzenlediği tatbikata katılmıştır. 2017 yılında Kaliningrad'da düzenlenen tatbikata ÇHC muhrip, firkateyn ve ikmal gemisi göndermiştir. Artan bu askeri iş birliğinin yanı sıra ÇHC ve Rusya, Arktik bölgesinde, siber alanda, 5G teknolojisi gelişmesinde ve Hint-Pasifik bölgesinde iş birliklerini de arttırmıştır. (Kaim ve Stanzel, 2022: 2).

ÇHC ise NATO'yu ABD tarafından ABD liderliğini küresel düzeyde tahkim etmek için kullanılan bir organizasyon olarak görmektedir. Çin medyası da ABD'nin küresel düzeydeki hegemonyasının NATO aracılığıyla sürdürüldüğünü vurgulamaktadır (Nouwens ve Legarda, 2020: 6). NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, ÇHC'yi Rusya'ya yönelik desteğine son vermeye ve Ukrayna'ya yönelik vahşi işgalini kınamaya çağırmıştır. ÇHC'nin milliyetçi yayın organı *Global Times* ise NATO'yu kanla lekelenmiş ABD'nin kukla örgütü olarak tanımlamıştır (Panda, 2022).

ÇHC, NATO'yu soğuk savaş dönemi anlayışını devam ettiren bir organizasyon görmektedir. NATO'nun asıl güvenlik sağlaması gereken alanın Kuzey Atlantik bölgesi olmasına rağmen sürekli genişlemesini tehdit olarak görmektedir. NATO'nun son yıllarda ÇHC'yi sistemik meydan okuyucu olarak tanımlaması ÇHC'ye göre asıl sistemik meydan okumadır (China Aerospace Studies Institute, 2022).

ÇHC'nin NATO'ya olan güvensizliğini arttıran en önemli olay 1999 yılında NATO'nun Kosova Harekati'nde Belgrat'taki Çin Büyükelçiliği'ni bombalaması ve bu bombalamada üç Çinli gazeteci hayatını kaybetmesi olmuştur. Bu olaydan sonra, ÇHC, ABD liderliğindeki NATO'nun kan borcu olduğunu iddia etmiştir (Panda, 2022). 2000'li yıllarda ÇHC-NATO arasında 11 Eylül saldırıları sonucunda radikal İslamcı terörist hareketlere karşı sınırlı bir iş birliği oluşmuştur. ÇHC de İslamcı terör örgütlerinin faaliyetlerinden zarar gördüğü için NATO'nun bu örgütlere karşı operasyonları ÇHC tarafından da desteklenmiştir. Yine de ÇHC, NATO'nun Aden Körfezi'ne ve Orta Doğu'da etkisini arttırmasından memnun değildir (Schneider ve Compton, 2021: 3).

NATO'nun Asya-Pasifik bölgesinde potansiyel genişlemesi ÇHC'yi en çok endişelendiren konudur. Asya-Pasifik, NATO'nun operasyon sahası olmamasına karşın ABD'nin NATO'yu bu bölgede konuşlanacak ve ÇHC'yi çevreleyecek şekilde konuşlandırma olasılığı ÇHC'yi ürkütmektedir. ABD Başkanı Barack Obama'nın ABD'nin Asya'ya açılma politikasını yürürlüğe sokması ve NATO'nun Moğolistan, Güney Kore, Japonya, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkelerle küresel ortalık kapsamında anlaşmalar imzalaması bu korkuyu güçlendirmiştir. Bu yüzden. ÇHC de Rusya yaptığı gibi NATO'nun genişleme hamlelerine yüksek sesle itiraz etmeye başlamıştır (Nouwens ve Legarda, 2020: 6).

NATO-ÇHC ilişkilerinin kötüye gitmesinin en önemli nedeni ÇHC'nin kapasitesini arttırması ve NATO'nun bu kapasite arttırımından endişelenmesi yüzünden olmuştur. ÇHC'nin ekonomik, politik ve askeri olarak genişlemesi ÇHC ile ekonomik ilişkileri iyi olan Avrupalı ülkelerini de ABD'nin endişelerine dahil olmaya itmiştir. NATO bünyesinde ÇHC sistemik meydan okuyucu olarak tanımlanmıştır. ÇHC'de NATO'nun genişlemesinden duyduğu rahatsızlığı yüksek sesle ifade etmeye ve NATO'yu potansiyel bir rakip olarak algılamaya başlamıştır. NATO-ÇHC rekabeti bu bağlamda derinleşmektedir. NATO'nun ÇHC ile rekabeti askeri, ekonomik, politik ve siber alan unsurlarını kapsayan çok boyutlu bir düzlemedir.

5. NATO İttifakının Pasifik Genişlemesi

NATO, 4 Nisan 1949 tarihinde Sovyetler Birliği'nin Avrupa ülkelerine karşı olabilecek bir işgalini önlemek amacıyla kolektif bir güvenlik örgütü olarak kurulmuştur (NATO, t.y.). NATO'nun asli operasyon sahası Avrupa'dır. Fakat, NATO 1990'lı yıllarda kendi bölgesinde olmayan ülkelerle etkileşimini arttırmıştır. 1998 yılından itibaren NATO çeşitli ülkeleri aktivitelere, tatbikatlarına ve konferanslarına davet etmiştir. 2006 Riga Zirvesi'nde NATO'nun NATO'ya dahil olmayan ülkelerle iş birliği yapma konusunda önemli adımlar atılmıştır. 2008 Bükreş Zirvesi'nde daha

sonra da Riga Zirvesi'nde atılan adımlar ortak ülkelerle büyükelçi ve bakanlar düzeyinde üst düzey toplantılar ve geliştirilmiş politik diyalog gibi kararlarla güçlendirilmiştir. 2010 Lizbon Zirvesi ortaklık yapılan ülkelerle daha esnek bir model geliştirilmesine ön ayak olmuştur. 2011 yılında Berlin'de düzenlenen Dışişleri Bakanları Zirvesi'nde küresel düzeyde ortaklıklarla güvenin geliştirilmesi ve pratik iş birliğinin artırılması, NATO'nun bütün ortaklık enstrümanlarının ortaklarla iş birliğinin geliştirilmesi ve koordine edilmesi için hazır durumda bulundurulması, NATO'nun ortakları için esnek iş birliği modelleri hazırlaması ve NATO'nun ortaklarının güvenlik kapasitesini geliştirmesi için kendi eğitim modellerini iyileştirmesi kararlaştırılmıştır. NATO'nun 2030 Belgesi'nde NATO'nun küresel ortaklarını artırma ve güçlendirme stratejisi kabul edilmiştir. NATO 2030 Stratejik Belgesi, NATO'nun daha küresel bir anlayış stratejisi geliştirmesi kanaatindedir. NATO, Afrika ve Latin Amerika'daki ülkelerle iş birliğini güçlendirmektedir. Fakat bu stratejinin gerçekleşmeye başladığı en çok Asya-Pasifik bölgesinde görülmektedir. Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Kore Cumhuriyeti NATO'nun ilişkisini en çok geliştirdiği ülkeler arasındadır (NATO, 2021c). NATO, Avrupa güvenliğini öncelemekle beraber küresel bir örgüte evrilmektedir. Asya-Pasifik bölgesi de NATO'nun en çok ilgilendiği bölgelerden başında gelmektedir. Ukrayna krizinden sonra NATO'nun Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Kore ve Japonya liderlerini zirveye çağırması ve Asya-Pasifik bölgesindeki iş birliklerini artırma konusunda iddialı bir yol haritası hazırlaması NATO tarihinde eşine az rastlanır bir olaydır ("Kishida seeks major", 2022). NATO'nun bu tavrı Asya-Pasifik bölgesinin NATO için önemini ortaya koymaktadır.

ÇHC Asya-Pasifik bölgesinde daha agresif politikalar uygulamaya başlamıştır. İlk ada zinciri olarak tanımlanan ABD'nin organize ettiği ittifaka dahil olan Kore Yarımadası, Japonya, Filipinler, Endonezya ve Avustralya Çin Seddi'nin tersi olacak şekilde ÇHC'nin Pasifik Okyanusu'na olan erişimini kısıtlamaktadır. Bu yüzden, ÇHC Malakka Dilemması olarak da adlandırılan ÇHC'ye enerji arzını sağlayan rotayı kaybetme tehlikesini yaşamaktadır. Bunu aşmak için Güney Çin Denizi'nde yapay adalar inşa ederek ve başta Spratly Adası olmak üzere diğer adalar üzerinde egemenlik hakkı iddia ederek komşularının haklarını çiğnemektedir. Ayrıca, Tayvan'ı da gerekirse askeri yöntemlerle ÇHC'ye bağlayarak doğu kentlerini güvence altına almak istemektedir (Adamczyk ve Rutkowska, 2017: 90-91).

ÇHC, Asya-Pasifik bölgesine Çin Kurtuluş Ordusu'nun (ÇKO) iki "1,5 savaş" doktrini çerçevesinde yaklaşmaktadır. Bu doktrin, eğer ÇKO Doğu ve Güney Çin Denizi'nde ABD ve Japonya ile bir çatışmaya girerse Hindistan'ın bu çatışmayı fırsat bilerek Hindistan ve ÇHC arasındaki çatışma alanlarına askeri müdahalede bulunacağını öngörmektedir. Bu birinci 1,5 savaş senaryosudur. İkinci senaryoya göre, Hindistan'ın ABD-ÇHC arasındaki olası bir deniz çatışmasında donanmasıyla ABD'ye yardım edeceğini öngörmektedir. Buna cevap olarak ÇKO operasyon kapasitesini hem Hint Okyanusu'nda hem de Pasifik Okyanusu'nda güçlendirme çabasıdır (Singh, 2023: 33). ÇKO bu amaçla Pasifik filosunu güçlendirmiş ve bölgede ABD müttefiklerinin aktivitelerini gözlemleyen sistemler inşa etmiştir. Ayrıca ÇKO Çin balıkçı teknelerini de askeri gözetleme için seferber etmiştir (Zhang, 2020).

ABD, Avustralya, Hindistan ve Japonya arasında 2007 yılında oluşturulan; fakat uzun zaman hareketsiz kalan Dörtlü Güvenlik Diyalogu (Quad) ÇHC'nin Asya-Pasifik bölgesinde artan askeri etkisine karşı 2017 yılında tekrar aktivite edilmiştir. Hindistan'ın bu gruba karşı tereddütlerinin artan ÇHC tehdit algısının sonucu kaybolması grubun tekrar aktif hale gelmesinde etkili olmuştur. Böylece, Asya-Pasifik'te dört büyük demokrasi ÇHC'ye karşı güvenlik stratejisi geliştirmede aynı hizada sıralanmaya karar vermişlerdir. (Smith, 2020: 1). Bazı Çinli akademisyenler Quad'ı Asya NATO'su olarak nitelendirse de Quad üyeleri bu organizasyonun Asya NATO'su olarak nitelendirilmesine karşı çıkmış; Quad'ın COVID-19 salgınıyla mücadele, bölgede meydana gelen felaketlere karşı ortak hareketi organize etme ve siber güvenlik alanlarında iş birliği yapma gibi görevleri olduğunu vurgulamışlardır ("Checking China", 2022). ÇHC, Quad'ı deniz köpüğüne

benzeterek sonunda deniz köpüğü gibi dağılacığını iddia etmiştir (Mehra, 2022). Quad'ın Pekin yönetiminin ön gördüğü şekilde deniz köpüğü gibi dağılmaması ve küresel düzeyde iyiliği amaçlayan bir organizasyon olarak bir aktör olarak tanınması için sağlam bir ajanda kurmasına ihtiyaç vardır. COVID-19 salgınında Quad bütün dünyadaki ihtiyacı olan kişilere dağıtılmak üzere bir milyar aşı sözü vermiştir. Quad'ın bu performansını diğer küresel salgınlarda da ihtiyacı karşılamak üzere kurumsal bir niteliğe büründürmesi Quad'ın tanınırlığını arttırmaktadır. Bu bağlamda, Quad üyelerinin 2022 Tedarik Zinciri Dayanıklılık Girişimi'ni devreye sokması özellikle sağlık sektöründe yaşanabilecek krizler için önemli bir adım teşkil etmektedir. Bunun yanında, Quad'ın ÇHC'nin teknolojik ve dijital alanda artan etkisine karşı koymada ve standartları belirleme gücünü sarsmada önemli bir rol oynaması beklenmelidir. Quad Çalışma Grubu'nun dijital alanda prensiplere dayanan bir standardizasyon belirleme çabası ve yapay zekâ alanında Quad'ı oluşturan dört ülke arasında ortak çalışmayı kararlaştırması önemli adımlardır. Quad'ın hem sağlık zinciri hem de dijital alanda küresel iş birliklerini geliştirmesi gerekmektedir (Mehra, 2022).

NATO'nun Quad ile küresel ortaklık kapsamında iş birliği geliştirmesi iki organizasyona da fayda sağlayacaktır. Coğrafi olarak Avrupa güveliğini önceleyen bir yapıda olan NATO'nun Asya-Pasifik bölgesindeki ülkeleri üye olarak alması imkânsız gözükmektedir. Fakat, NATO'nun en önemli gücü ABD'nin içinde bulunduğu Quad yapısıyla iyi ilişkiler geliştirmesi NATO'nun Asya-Pasifik bölgesinde etkisini arttırmasının bir anahtarıdır. Quad'ın da NATO'nun farklı tarihi ve coğrafi koşullara sahip üye müttefikler arasındaki sorunları aşmada ve bir ittifak olarak hareket etme kapasitesini muhafaza etmedeki tecrübesinden faydalanması Quad'ı oluşturan ülkeler arasındaki politika koordinasyonunu arttırmaktadır. ÇHC'nin de NATO-Quad iş birliğinden çekindiği açıktır. Quad'ı deniz köpüğüne benzeten küçümseyici tavırlarına karşılık ÇHC Dışişleri Bakanlığı 2022 yılında yaptığı açıklamada Quad'ı ÇHC'yi boğmaya amaçlayan NATO benzeri bir yapı olarak nitelendirmiştir ("QUAD Is 'Dangerous'", 2022). Quad'ın sekreteryası olmaması ve bağlayıcı bir anlaşma ile kurulmamış olması NATO ittifakı tarzında örgütlenmediğini göstermektedir. Yine de bu yapısıyla dahi ÇHC'yi rahatsız etmektedir. NATO'nun Quad ile iş birliğini güçlendirmesi ÇHC'nin bu rahatsızlığını arttıracaktır.

Yeni dönemde Asya-Pasifik bölgesinde ÇHC'yi dengelemesi için kurulan organizasyonlardan biri de AUKUS'tur. 15 Eylül 2021 tarihinde ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya arasında ÇHC'nin Asya-Pasifik bölgesinde artan hegemonik hırslarına ve özellikle Avustralya'nın COVID-19 salgınının kökenlerini soruşturması üzerine Avustralya'ya karşı ÇHC'nin ekonomik diplomasi araçlarını devreye sokmasına karşı olarak kurulmuştur. Bu anlaşma, Avustralya'nın donanmasının ABD ve Birleşik Krallık'ın sahip olduğu nükleer denizaltı teknolojisine erişim imkânı sağlaması bakımından önemlidir. Vietnam, Hindistan ve Filipinler gibi bölge ülkeleri anlaşmayı desteklerken, en önemli itiraz Avustralya ile hali hazırda denizaltı geliştirme anlaşması olan Fransa'dan gelmiştir (Erskine, 2021). AUKUS yapısıyla beraber Avustralya ile olan denizaltı geliştirme anlaşması iptal edilen Fransa bu durumu sırtından bıçaklanmak olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, bu anlaşmanın sürecinin şeffaf olarak yürütülmemesi de NATO'nun Avrupalı üyeleri arasında eleştiriyeye neden olmuştur. (Panda ve Parrikar, 2022:1).

AUKUS anlaşmasının NATO ittifakında yarattığı gerilime rağmen bu durumun uzun sürmeyeceği ve kalıcı olmayacağı beklenmelidir. NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, AUKUS'un NATO'ya ya da Avrupa güvenliğine karşı olmadığını belirtmiş ve NATO'nun Asya-Pasifik bölgesindeki müttefikleri Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda ile siber alan ve deniz güvenliği alanlarında yakın iş birliğine devam edeceğini söylemiştir. Başkan Biden da başta Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerinin kaygılarını bizzat ülke liderleriyle temas kurarak yatıştırılmaya ve Asya-Pasifik bölgesinde çalışabilecekleri ortak alanlar bulmaya çalışmıştır. NATO'nun Asya-Pasifik'te bulunan ortakları arasında olan Japonya AUKUS'a katılabileceğini belirtmiştir. Güney Kore'de Avustralya'nın nükleer denizaltı inşa projesini desteklemiştir. Hindistan ise kendisini AUKUS'la

yan yana getirmemeye özen gösterse de AUKUS girişimi başladığından beri Birleşik Krallık ile askeri ve siber alandaki iş birliğini geliştirmeyi hızlandırmıştır (Panda, 2022). NATO'nun küresel partneri olan bu ülkelerin AUKUS ile iş birliği yapması NATO'nun da AUKUS ile olan temasını arttıracaktır. NATO'nun AUKUS ile kurulabilecek bağı başta Fransa olmak üzere diğer Avrupalı ülkelerin AUKUS anlaşmasından ve bu anlaşmanın yapılış biçiminden duydukları rahatsızlığı ve kırgınlığı azaltacaktır. Ayrıca, ÇHC'nin bölgedeki yükselişine karşı ve Avustralya'nın askeri kapasitesini arttırmaya yönelik kurulan AUKUS, NATO ile olası bağlantısı sayesinde daha da güçlenecektir.

ÇHC ise NATO'nun Asya-Pasifik bölgesine olan genişlemesini bozucu hamleler olarak tanımlamıştır. Çin yetkilileri, bölgede NATO'nun ÇHC'nin egemenliğine yönelik herhangi bir girişimine ÇHC'nin kararlılıkla karşı koyacağını açıklamıştır (China Aerospace Studies Institute, 2022). Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, AUKUS'u kötücül bir organizasyon olarak tanımlayarak; nükleer çoğalmanın bölgeyi çatışma ortamına sürüklediğini söylemiştir (Singh, 2023:26).

NATO'nun Quad ve AUKUS gibi organizasyonlarla iş birliğini güçlendirmesi NATO ittifakını oluşturan devletlerin Asya-Pasifik ülkeleriyle askeri teknoloji paylaşımını arttıracaktır. Birleşik Krallık Kraliyet Donanması'nın savaş grubu 2021 yılında Hindistan, Japonya, Güney Kore ve Singapur'u ziyaret etmiş; Birleşik Krallık yetkilileri Birleşik Krallık'ın bölgede kalıcı olarak iki savaş gemisi tutacağını açıklamıştır. Aynı yıl, Fransız donanmasına ait bir savaş gemisi grubu da Güney Çin Denizi'ni iki defa geçip Toulon'a dönmüştür. Eski Fransa Silahlı Kuvvetler Bakanı Florence Parly, Fransa'nın Asya-Pasifik'te toprakları olduğunu söyleyerek Fransa'nın bölgedeki güvenliği sağlamada her zaman ilgili olduğunu açıklamıştır. Quad ve AUKUS ile yakın diyalogun NATO'nun müttefik ülkelerle Asya-Pasifik ortakları arasında güvenlik iş birliğinin koordinasyonunu kolaylaştıracak bir adım olacaktır (Bloch ve Goldgeier, 2021:7). NATO ittifakı içinde Avrupalı müttefiklerin Asya-Pasifik güvenliğine dahli hem ABD'nin uzun dönemdir dile getirdiği Avrupalı ülkelerin ortak savunmaya yeterince kaynak ayırmadığı şikayetlerini azaltarak ve transatlantik bağları güçlendirerek hem de ABD'nin Asya'yı önceleyen yeni dış politika doktrinini takip ederken yük paylaşımı yapmasına olanak tanımaktadır. Askeri alanda NATO, Asya-Pasifik'teki konumunu yeniden şekillendirirken NATO-ÇHC rekabetinin ekonomik boyutu da önem teşkil etmektedir.

6. Ekonomik Rekabet

NATO 2030 Stratejik Belgesi. ÇHC'nin jeopolitik amaçlarına ulaşmak için ekonomik araçları kullandığını yazmıştır (NATO, 2021d). ÇHC'nin 2013 yılından itibaren yürürlüğe koyduğu Kuşak ve Yol Girişimi küresel düzeyde ticareti, açıklığı ve bağlantıyı arttırmayı amaçlayan bir projedir. Kuşak ve Yol Girişimi'nin 2017-2027 arasında küresel altyapı finansmanına 1 trilyon dolar katkı yapması tahmin edilmektedir. Sadece Asya ülkelerinin 2030 yılına kadar 26 trilyon dolar değerinde altyapı yatırıma ihtiyacı vardır. Bu bağlamda, ülkelerin Kuşak ve Yol Girişimi'ne ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Başkan Xi, Kuşak ve Yol Girişimi ile ÇHC'nin uluslararası iş birliğini arttıracığını ve altyapı, ticaret, finans alanlarında ve insanlar arasında bağlantıları güçlendireceğini iddia etmektedir. (*China's Belt and Road Initiative in the Global Trade, Investment and Finance Landscape*, 2018: 3-4). Avrupalı üyelerinin üçte ikisi Kuşak ve Yol Girişimi'ne katılmış; Avrupa limanlarının yüzde 10'un Çin devletinin desteğini alan Çinli firmalar tarafından satın alınmıştır (Shambach ve Gallo, 2022). Bu durumun Avrupa'nın ÇHC aleyhine atılabilecek konularda ÇHC'ye koz sağlayacağı ve güvenlik açısından sorunlar yaratma potansiyeli taşıyacağı beklenilebilir.

Görünürdeki ekonomik ve kültürel bağlantıları güçlendirme amacına rağmen Kuşak ve Yol Girişimi'nin jeopolitik amaçları da vardır. ÇHC'nin komşuları arasındaki saygınlığını yükseltmek, Orta Asya enerji kaynaklarına ulaşabilmek, altyapı yatırımı yaptığı ülkelerde liman ve kritik altyapılarda hisse sahibi olmak, ÇKO'nun lojistik kapasitesini arttırmak ve Kuşak Yol Girişimi'ni

ÇHC'nin küresel yükselişinin sembolü haline getirmek bu amaçların arasındadır (Tybring-Grejdde, 2020) Literatüre Brahma Chellaney tarafından sokulan borç-tuzağı diplomasisi kavramı da Kuşak ve Yol Girişimi'nin başka bir boyutudur. ÇHC'nin Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında yırtıcı borç verme politikası borç alan ülkeleri borçlarını ödemeyecek hale getirmektedir. Borçların silinmesi karşılığında Çin şirketleri, ülkelerin stratejik öneme sahip liman, yol gibi altyapılarını ele geçirmektedir. Sri Lanka'nın borçlarının bir kısmının affedilmesi karşılığında Hambantota limanının işletmesi uygulanan bu diplomasinin sonucu gerçekleşmiştir. Bu politika, ÇHC'nin açık bir jeo-stratejik vizyonu çerçevesinde uygulanmaktadır (Chellaney, 2017). Eski ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson, ÇHC'nin bu saldırgan borç verme davranışlarına dikkat çekmiş ve özellikle Afrikalı ülkeleri, ÇHC karşısında egemenliklerini tehlikeye düşürecek finansal yatırımları kabul etmeme konusunda uyarmıştır (Maasho, 2018). Tonga, Samoa ve Vanuatu gibi küçük Pasifik ülkeleri; Malezya, Kamboçya, Laos gibi Güney Asya ülkeleri; Cibuti ve Togo gibi Afrika ülkeleri, Kuşak ve Yol Girişimi projeleri çerçevesinde ÇHC'ye borçları artan ülkelerdir. Eski Avustralya Kalkınma Bakanı Concetta Fierravanti-Wells. ÇHC'nin Pasifik ülkelerinde lüzumsuz binalar ve hiçbir yere gitmeyen yollar inşa edip borçları bilinçli olarak arttırdığını iddia etmiştir (Tybring-Grejdde, 2020:7). ÇHC'nin borç tuzağı diplomasi uygulamalarına ve Batılı devlet adamlarının uyarılarına rağmen Kuşak ve Yol Girişimi'nin altyapı yatırımlarına bir alternatif bulunamadığı takdirde altyapı yatırımlarına ihtiyacı olan gelişmekte olan ülkelerin Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Çin yatırımlarını kabul etmeye devam etmesi beklenmelidir. Kuşak ve Yol Girişimi'nin neden olduğu güvenlik açıkları NATO'nun gelişmekte olan ülkelere ekonomik olarak alternatif planlar hazırlamasıyla mümkün olur.

2021 yılında hem ABD hem de AB ÇHC'nin Kuşak ve Yol Girişimi'ne alternatif altyapı projelerini açıklamışlardır. Başkan Biden, haziran ayında düzenlenen G-7 toplantısında İyi Bir Dünyayı Yeniden İnşa Et (Build Back Better World) (B3W) girişiminin ABD liderliğinde G-7 ülkelerinin ortaklığıyla başladığını açıklamıştır. Küresel kapsamda olan B3W, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da bulunan gelişmekte olan ülkelerin altyapı gereksinimlerini şeffaf, sorumlu, iklim değişikliğini ön plana alan ve iyi yönetişimi hedefleyen yatırımlarla finanse etme amacındadır. B3W girişiminin milyarlarca dolara ulaşması beklenmektedir (Beyaz Saray, 2021). Kesin bir söz vermemekle beraber Hindistan'ın da G-7 ülkeleriyle ortak hazırlanan B3W girişimine dahil olması beklenmektedir. Hindistan Başbakanı Narendra Modi, G-7 toplantısında yaptığı konuşmada gelişmiş demokrasilerin gelişmekte olan ülkelerin altyapı projelerine katkıda bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Hindistan'ın bu yatırımlarda şeffaflık ve sorumluluk ilkelerine göre hareket edeceğini ifade etmiştir ("India says will", 2021). AB de gelişmekte olan ülkelerde ulaşım, dijital, eğitim, sağlık ve enerji alanlarında altyapı geliştirilmesi için 2021 ve 2017 arasında 300 milyar doları mobilize edeceğini açıklamıştır. AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Küresel Geçit (Global Gateway) stratejisi adı verilen bu girişiminin AB değerleriyle uygun olarak ilerleyeceğini ve küresel alanda sağlam bağlantılar geliştireceğini iddia etmiştir. Küresel Geçit stratejisi akıllı, temiz, şeffaf ve güvenli bir şekilde altyapı yatırımlarını ilerletme amacındadır (Avrupa Komisyonu, 2021). Ayrıca, AB ve Japonya 2020 yılında "Sürdürülebilir Bağlantı ve Kaliteli Altyapı Konusunda Ortaklık" ilan etmiştir. 2021 yılında da AB Parlamentosu AB Bağlantı Stratejisi kararını kabul etmiştir. Bu çerçevede, AB, ASEAN ve Hindistan ile bağlantı yolunu açmıştır (Sakman, 2021). Bu projeler, sadece Kuşak ve Yol Girişimi'nin ülkelerin egemenliklerini zedeleyen ve ÇHC'nin jeopolitik amaçlarına hizmet eden boyutlarına karşı çıkmanın yeterli olmadığı; aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere alternatif altyapı yatırımları sağlamanın da gerektiğinin anlaşılması bakımından önemlidir.

NATO, Kuşak ve Yol Girişimi'ne alternatif sağlamayı amaçlayan ABD liderliğinde hazırlanan B3W ve AB tarafından yürürlüğe konulan Küresel Geçit stratejisinin eş güdümlü çalışması için transatlantik ittifaka üye olan devletler için ideal bir forum görevini üstlenmektedir. Böylece, iki büyük projede uyum içerisinde ittifak ruhuna uygun bir şekilde ilerleme olanağı bulacaktır.

NATO'nun forum olarak işlev görmesi, Asya-Pasifik bölgesindeki ortaklarının ekonomik girişimlerine katılımını koordine etmesi bakımından da faydalıdır. Altyapı yatırımlarının güvenlik ile olan etkileşimi NATO üyeleri ve projelere katılan uzmanlar arasında değerlendirilme imkânı bulunacaktır. Böylece ÇHC'nin küresel alandaki ekonomik etkisi hafifletilebilir.

7. Dijital Rekabet

ÇHC, bilgi teknolojileri alanında ilk girişimlerini 1986 yılında “Devlet Ekonomik Bilgi Yönetimi Lider Küçük Grup” ve 1999 yılında “Devlet Bilişim Lider Grubu” adlarında iki grubu kurarak oluşturmuştur. 2001 yılında yayınlanan 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı, ÇHC hükümetinin bilişim teknolojilerinde yerel üreticileri teşvik etmesini kararlaştırmıştır. 2003 yılında “Devlet Ağı ve Bilgi Güvenlik Koordinasyonu Küçük Grubu” oluşturulmuştur. Bu grubun Mao'nun aktif savunma anlayışına göre hazırladığı Doküman 27, bilgi teknolojisi alanında devlet bütçesinin artırılmasını ve kurumlar arasında koordinasyon sağlanmasını içermektedir. ÇHC Devlet Konseyi'nin açıkladığı “Orta ve Uzun Vadede Ulusal Bilim ve Teknoloji Bilim Geliştirme Programı” bilişim ve dijital sektörlerin Çin ulusunun çıkarları doğrultusunda geliştirilmesini hedeflemektedir. 2012 yılında Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, “Yeni Politika Görüşü” isimli bir strateji geliştirmiştir. Bu strateji, Devlet Konseyi'nin gözetimi altında ağ teknolojilerinde sosyal manipülasyon ve casusluk faaliyetlerinin engellenmesini ve devlet kurumları arasında ekonomik ve güvenlik teknolojileri alanlarında bilgi güvenliğinin sağlanmasını öngörmektedir. 2014 yılında ÇHC Başkanı tarafından aktiviteleri yönetilen “İnternet Güvenliği ve Bilişim İçin Merkezi Öncü Grup” isimli grup internet güvenliği ve bilişim sektörleri arasındaki güvenliği sağlamak için kurulmuştur (Darıcı ve Özdal, 2018:12-14).

ÇHC, Kuşak ve Yol Girişimi'nin bir alt kolu olarak Dijital İpek Yolu'nu 2015 yılında devreye sokmuştur. Dijital İpek Yolu çerçevesinde ÇHC, ülkelerin telekomünikasyon altyapısını geliştirmeyi, yapay zekâ kapasitesini arttırmayı, bulut hesaplamasını ve e-ticareti geliştirmeyi, gözetleme teknolojilerini geliştirmeyi ve akıllı şehirler yapmayı ön görmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi'ne dahil olan ülkelerin üçte birinin Dijital İpek Yolu'na da dahil olması beklenmektedir (Council on Foreign Relations, 2020).

2017 yılında ÇHC'de çıkarılan Ulusal İstihbarat Yasası, Çinli şirketleri devlet organıyla iş birliği yapmakla yükümlü kılmaktadır. Önemli bir telekomünikasyon firması olan ve birçok Avrupa ülkesinde faaliyet gösteren Huawei, mahrem bilgileri erişim şansını elde etmektedir. Huawei'nin Dijital İpek Yolu'nda ülkelerin 5G teknolojisini geliştirmesi NATO ülkelerinin gizli ve mahrem verilerinin ÇHC'ye geçmesi yönünde bir risk barındırmaktadır (Fortier, 2022). 5G teknolojisi, dijital, biyolojik ve fiziksel dünyayı entegre ederek Dördüncü Endüstri Devriminin en önemli unsuru olmaktadır. 5G teknolojisini ekonomiye trilyonlarca dolar değer sağlaması beklenmektedir. İlk hamle avantajına sahip olan ülkeler diğer aktörlerin rekabet gücünü sınırlayacak ve norm belirleme gücüne sahip olacaktır (Gilli ve Bechis, 2020). ÇHC, Huawei yoluyla diğer ülkelerin dijital ağlarından istihbarat toplamakta ve 5G teknolojisinin ilerlemesinde norm belirleme avantajı sağlamaktadır.

ABD ve Avrupa ülkeleri, Huawei'nin 5G teknolojisi konusunda farklı tutumlar izlemiştir. ABD Başkanı Donald Trump, 2019 yılında Huawei'nin ABD iç pazardaki faaliyetlerini yasaklamıştır. Google, Intel, Broadcom ve Qualcomm gibi ABD şirketleri de Huawei ile olan bağlantılarını kesmiştir. ABD yönetimi, Avrupa ülkelerinden de benzer bir tutum izlemelerini istemesine rağmen, Avrupa ülkeleri Huawei konusunda radikal bir yasaklama yoluna gitmemiştir. Almanya, Hollanda ve Fransa devlet başkanları, ABD'nin Huawei'ye yönelik yasaklarını ABD'nin ÇHC'ye yönelik ticaret savaşlarının bir parçası olarak görmüş ve ticaret savaşlarının teknolojik alana yayılmasının doğru olmadığını belirterek Huawei'nin aktivitelerini tam olarak yasaklamayacaklarını söylemişlerdir. Bunun yanında Avrupa Komisyonu, Avrupa'nın 5G teknolojisi edinme sürecinde bireysel internet korsanlarından, casusluk faaliyetlerinden ve siber

saldırılarından etkilenebileceğini belirtmekle beraber Huawei'nin adını özel olarak bahsetmekten kaçınmıştır (Tekir, 2020:125–26). 2020 yılında ABD Ticaret Departmanı, Huawei'nin yarı iletkenlere ulaşımını kısıtlayan önlemler aldığını duyurmuştur. Aynı yıl, ABD Dışişleri Bakanlığı “5G Temiz Ağlar” planını açıklayarak müttefiklerin de Huawei'yi 5G ağlarından dışlamasını istemiştir. (Gilli ve Bechis, 2020). ABD, orta ve doğu Avrupa ülkeleri Çekya, Romanya ve Polonya'yı Huawei'ye sıkı güvenlik protokolleri uygulaması yönünde ikna edebilmiştir. (Tekir, 2020:127). 2020 yılında Britanya Başbakanı Boris Johnson, Huawei'nin güvenlik riski yaratabilecek alanlara girişinin yasaklanacağını açıklamıştır. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Johnson'un bu kararını överek Britanya'nın güvenli 5G ağlarına sahip olmasının ittifak için önemli olduğunu belirtmiştir (“NATO chief says”, 2020). Bazı Avrupalı ülkelerin Huawei'ye yönelik güvenlik prosedürleri getirmelerine rağmen tamamen yasaklamamaları ABD ve Avrupa arasında 5G teknolojisi konusunda görüş ayrılığının devam ettiğini göstermektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri de Ericsson ve Nokia gibi alternatif 5G sağlayıcılarının maliyetlerinin Huawei'den yüksek olmasıdır. (Tekir, 2020:128). 5G teknolojisi geliştirirken, Avrupalı ülkeler ekonomik faktörleri güvenlik endişelerinin önüne almaktadır.

NATO, 5G teknolojisinin güvenlik boyutunun Avrupalı ülkelere daha iyi anlatılmasında önemli bir platform olarak hizmet vermektedir. 2020 yılında NATO Genel Sekreter Yardımcısı Mircea Geoana yeni gelişen teknolojilerin NATO için kompleks problemler yarattığını söyleyerek bu teknolojilerin geliştirilmesinde ÇHC ve Rusya gibi NATO değerlerini benimsemeyen güçlerin baş rolde olmasının NATO için bir güvenlik tehdidi olduğunu söylemiştir (NATO, 2020). NATO Kooperatif Siber Mükemmeliyet Merkezi (CCDCOE) 2021 yılında yaptığı toplantıda NATO'nun 5G teknoloji ağlarının inşasında ağ zinciri ve ağ güvenliği konusunda ortak kritere sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Müttefik ülkelerin politika yapımcılarının 5G ağlarının güvenliği konusunda bilgilendirilmesinin NATO'nun görevi olduğu söylenmiştir (CCDCOE, 2021). Letonya'nın 2020 yılında 5G askeri test sitesini Adazi Askeri Üssü'ne açmıştır. Burada, Letonya ve NATO güçleri 5G ağlarının güvenlik açıklarını test eden, açığa çıkararak ve çözümleyen çalışmalar yapmaktadır. Bu özel site, 5G teknolojisinin geliştirilmesinde ve savunma mekanizmalarının entegrasyonunda da testler yapmaktadır. Adazi askeri üssündeki çalışmaların diğer NATO ülkelerine de örnek olması ve 5G inovasyonuna katkıda bulunarak müttefik ülkelerin ÇHC'nin 5G alanındaki hegemonyasına karşı koymada önemli bir rol üstlenmesi beklenmektedir (Speranza ve Crawford, 2021). NATO İletişim ve Bilgi Ajansı (NCIA) ofisinden Antonio Calderon 5G teknolojisinin ittifak için önemli potansiyelinin olduğunu iddia etmektedir. 5G teknolojisi ile iki NATO ülkesi tatbikatta iken üs istasyonuna gerek duymadan haberleşebilecektir. 5G teknolojisini güvenli şekilde kullanabilmek için ise NATO ülkeleri arasında standardizasyon sağlanması elzemdir. Bu girişim NCIA koordinasyonunda başlanmış olup şu ana kadar 10 ülke katılmıştır. Calderon, girişimin bütçesinin gerçek bir programa dönüşünce şu anki bütçesinin 10 katına çıkacağını öne sürmektedir (Machi, 2022). NATO ülkelerinin kendi içerisinde standardizasyon sağlaması ve 5G teknolojisinin askeri anlamda kullanımını geliştirmesi sivil alana da yayılabilecek gelişmelerin önünü açacaktır. NATO'nun 5G teknolojisinin gelişiminde rol alması ÇHC'nin 5G teknolojisinin gelişmesindeki hegemonyasını dengeleme potansiyeli yüksektir.

ÇHC'nin 5G teknolojisi yoluyla ülkelerin dijital ağlarına sızma ve norm belirleme tehdidinin haricinde özellikle demokratik ülkelere yönelik siber saldırılarda ve endüstriyel casuslukta başı çekmesi de önemli bir tehdittir. 2020 yılında ABD İç İstihbarat Teşkilatı (FBI) ve Siber Güvenlik ve Altyapı Güvenlik Ajansı (CISA) ÇHC'nin sistematik olarak fikri mülkiyeti siber saldırılar yoluyla çaldığını açıklamıştır (Mancuso, Mullick, ve Iloulian 2021: 32–33). 2021 yılının temmuz ayında NATO da ÇHC'nin siber alanda tehdit unsuru olduğunu belirtmiştir. NATO Parlamenter Asamblesi Başkanı Gerald O. Connolly Çinli otoriterlerce ve onun vekillerince düzenlenen siber saldırıların demokratik toplumların güvenlik ve ekonomik yapılarına ciddi zararlar verdiğini

söyleyerek ÇHC'ye siber alanda uluslararası normlara uymaya yönelik uyarıda bulunmuştur (NATO Parliamentary Assembly, 2021a). 2021 yılında Brüksel Zirvesi Bildirisi, ÇHC'nin özellikle siber alandaki aktivitelerinden ötürü ÇHC'yi yükselen bir tehdit olarak tanımlamıştır (NATO, 2021a). ÇHC'nin siber saldırıları ise devam etmektedir. Siber güvenlik firması Check Point Research, Ukrayna Savaşı'nın başlamasından sonra dünya genelinde Çin kökenli siber saldırıların yüzde 72, NATO ülkelerine yönelik Çin kökenli saldırıların ise yüzde 112 arttığını rapor etmiştir. (Conklin, 2022).

NATO, 2016 yılında siber alanı, kara, hava ve deniz alanlarının yanında dördüncü operasyon sahası olarak tanımlamıştır (NATO, 2016). Brüksel Zirvesi Bildirgesi, Ortaya Çıkan ve Yıkıcı Teknolojiler (EDT) konusunda kapasitesini arttırmak için Kuzey Atlantik İçin Savunma Girişimcilik Hızlandırıcı (DIANA) ve NATO Girişimcilik Fonu'nun kurulduğunu duyurmuştur. DIANA, NATO'nun müttefik ülkelerde yapılan yapay zekâ, bulut hesaplaması, biyoteknoloji, hipersonik silahlar ve uzay alanlarındaki kritik teknolojik çalışmalarının ittifak boyutunda koordinasyonu ve ortaklığı için kurulurken; NATO Girişimcilik Fonu her yıl yeni teknolojik çalışmaların finansmanı için 81.2 milyon dolarlık bir fon sağlamaktadır (NATO, 2022b).

NATO, siber güvenliği sağlama düşüncesini sadece kendi üyeleri arasında değil küresel düzeyde ele almaktadır. NATO'nun 2030 Ajandası NATO küresel düzeydeki sorunlara küresel bir bakış açısı getirmesi gerektiğini vurgulayarak NATO'nun Afrika, Latin Amerika ve Asya kıtalarında küresel ortaklıklarını geliştirmesi yönünde karar almıştır (NATO, 2021d). Bu bağlamda, NATO, Asya-Pasifik bölgesinde yer alan Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda ile terörizme karşı ve siber alanda iş birliğini arttırmıştır (NATO, 2021c). NATO'nun, DIANA ve NATO Girişimcilik Fonunu AUKUS ve Quad örgütleriyle de paylaşma yolunu açması Asya-Pasifik bölgesinde yer alan ülkeler siber alandaki kapasitesini arttırmada önemli rol oynayacaktır. AUKUS ve Quad, örgütleri zaten kendi aralarında siber alan iş birliği kurmuş vaziyettedirler. AB, 2021 yılında 5G teknolojisinin geliştirilmesinde ve data regülasyonu alanlarında kamu ve özel sektörler arasında ortak vizyon geliştirmiştir. 2019 yılında da AB ve Japonya arasında data paylaşım anlaşması imzalayarak dünyanın en geniş güvenli data akış alanını yaratmıştır (Nouwens, 2022). NATO'nun bir çatı örgütü olarak bu anlaşmalara dahil olması NATO'nun ittifaka dahil olan ülkelerin ve Asya-Pasifik'teki ülkelerin dijital alanlarını güçlendirmesini ve ÇHC ile siber alandaki rekabet gücünü arttırmasını sağlayacaktır.

8. Sonuç

Bu çalışma, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak ABD ya da Avrupa ülkelerinin tek tek ÇHC'nin yükselişine yönelik reaksiyonlarını incelemekten ziyade ÇHC'nin bu agresif eylemlerine karşılık NATO ittifakının ÇHC'ye olan önlemlerini analiz etmeye çalışmaktadır. NATO'nun ÇHC'yi sistemik meydan okuyucu olarak tanımlayıp buna yönelik politika geliştirmeye başlaması son yıllarda gerçekleştiği için bu konuda yazılan akademik çalışmalar kısıtlıdır. Bu yüzden, bu çalışma genelde resmi dokümanlar ve raporlar üzerinde durmuştur. Bu çalışmanın diğer bir amacı da zaten NATO ittifakı ve ÇHC konusunda literatürde olan eksikliği doldurmaya çalışmaktır. ÇHC'nin uluslararası güvenliğe olan tehditlerine karşı NATO ittifakının eylemlerini bütüncül yaklaşımla ele alıp bu tehditlerin ne olduğuna dair başlıklar belirlemiştir. Bu yüzden ileriki çalışmalar için de bir rehber olma çabasıdır.

ÇHC'nin yükselişi ABD liderliğindeki küresel düzenin yeniden yapılanması ihtimalini taşımaktadır. ÇHC ve ABD arasındaki küresel hegemonya rekabeti eski ABD Başkanı Trump döneminde ticaret savaşları ve Çinli teknolojik firmaların ABD'deki faaliyetlerinin kısıtlanmasıyla zirveye ulaşmıştır. ÇHC ile yüksek hacimli ekonomik ilişkileri olan Avrupalı ülkeler ise bu düşük yoğunluklu çatışmaya katılmamaya özen göstermiştir. Transatlantik taraflar arasındaki bu görüş ayrılığı NATO'nun örgüt olarak ÇHC ile yakın zamana kadar açıkça bir rekabete girmesini engellemiştir.

ÇHC'nin, Başkan Xi döneminde artan agresif söylem ve davranışları Avrupalı ülkeler tarafından da tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur. Çinli yetkililerin Tayvan konusunda silahlı güç kullanmaya hazır olduğunu açıklaması ve ÇHC'nin Sincan bölgesinde Uygur nüfusa artan baskısı Avrupalı politika yapımcıların ÇHC konusunda söylemlerinin değişmesinde etkili olmuştur. ÇHC'nin Avrupa'da savaş başlatan Rusya ile olan yakın ilişkisi Avrupalı ülkeler için bir güvenlik riski yaratmaktadır.

NATO, transatlantik müttefiklerin ÇHC konusunda benzer tutumlara sahip olmasından sonra ÇHC'yi daha açık bir şekilde rakip olarak tanımlamaya başlamıştır. 2021 yılında NATO'nun açık bir şekilde ÇHC'yi sistemik bir meydan okuyucu olarak tanımlaması NATO ve ÇHC ilişkilerinde rekabetin açık bir şekilde telaffuz edilmesi olmuştur. NATO'nun 2030 Stratejik Ajandasında, Asya-Pasifik ülkeleriyle ortaklığı derinleştirme arzusunu dile getirmesi NATO'nun ÇHC konusunda aktif bir tutum alacağını işaretler. Özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki ülkelerle güvenlik iş birliğinin sağlanması, NATO'nun askeri teknolojilerinin bu ülkelerle paylaşılması ÇHC'nin bölgedeki agresif politikalarını dengelemede önemlidir. Asya-Pasifik bölgesindeki AUKUS ve Quad gibi örgütler de hali hazırda NATO ülkelerini bünyesinde barındırmaktadır. NATO ülkelerinin bu örgütlerin içinde olması NATO'nun bölgede askeri teknoloji paylaşımını ve dijital alanda güvenlik sağlamada hizalanmasını kolaylaştırmaktadır.

Ekonomik olarak da ÇHC'nin Kuşak ve Yol Girişimi'ni jeopolitik amaçları için kullanması NATO'nun ilgi alanına girmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde ÇHC'nin Avrupa'daki liman ve diğer stratejik altyapıları satın alması bir savaş durumunda bu altyapıların statüsü konusunda güvenlik açığı yaratmaktadır. Ayrıca, ÇHC'nin Kuşak ve Yol Girişimi'ne katılan gelişmekte olan ülkelere verdiği borçları bu ülkelerin egemenliğini zedeleyecek şekilde politik bir araç olarak kullanması AB'nin ve ABD'nin ÇHC'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nin altyapı yatırımlarını yırtıcı borç şeklinde tanımlamasına neden olmuştur. AB ve ABD gelişmekte olan ülkeler için alternatif altyapı girişimleri hazırlamaya başlamışlardır. NATO'nun bu girişimlerin koordinasyonunda bir üst yapı olarak davranması bu girişimlerin daha akılcı bir şekilde yönlendirilmesine yardımcı olacaktır.

NATO'nun siber alanı da operasyon sahası olarak belirlemesi Çin hükümet destekli siber saldırılar ve fikri mülkiyete yönelik hırsızlıklara caydırıcılık bakımından önemlidir. Bunun yanında, 5G teknolojisinin gelişiminde Çinli şirket Huawei'nin faaliyetlerinin yaratabileceği güvenlik açıkları konusunda NATO'nun Avrupalı ülkelere rehberlik etmesi Huawei'ye karşı bütüncül bir transatlantik politikası yaratması ve Huawei konusunda ABD ve Avrupalı ülkeler arasında var olan görüş ayrılığını gidermesi yolunda önemli bir adımdır.

Bu başlıklardan da görülebileceği üzere, NATO'nun ÇHC ile rekabeti çok boyutlu bir mücadele gerektirmektedir. NATO'nun beyin ölümünü gerçekleştirdiğine yönelik söylemlerin aksine Ukrayna'nın işgali NATO'nun transatlantik güvenliği için önemini bir kez daha altını çizmiştir. NATO'nun sadece Rusya ile değil, Rusya'yı destekleyen ve küresel alanda meydan okuyucu olan ÇHC ile de mücadele etmesi gerektiği son zamanlarda anlaşılmıştır. Bu mücadelenin başarıya ulaşması transatlantik düzlemdeki müttefiklerin iş birliğine ve NATO'nun Asya-Pasifik bölgesindeki güvenlik örgütleri ile hizalanmasına bağlıdır. ÇHC'ye yönelik mücadele sadece transatlantik müttefikliği güçlendirmemekte aynı zamanda NATO'nun Asya-Pasifik bölgesinde ve siber alanda önemli bir oyuncu olmasına da katkıda bulunmaktadır.

Kaynakça

Adamczyk, M ve Rutkowska, P. (2017). China and Asia-Pacific region in China's military strategy. *Torun International Studies*, 1(10), 83-99.

- Allison, G. (2015). The Thucydides trap: Are the U.S. and China headed for war? Erişim adresi: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/united-states-china-war-thucydides-trap/406756/>
- Artecona, R., Perrotti, D., ve Welslau, L. (2022). *China and Latin America and the Caribbean Exports competition in the United States market*. Santiago: United Nations.
- Avrupa Komisyonu. (2021). Global gateway. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en
- Avrupa Parlamentosu. (2022). MOTION FOR A RESOLUTION on the human rights situation in Xinjiang, including the Xinjiang police files. Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/europe-china-uyghurs-genocide/31891097.html>
- Bechná, Z. ve Thayer, B. A. (2016). NATO's new role The alliance's response to a rising China. *Naval War College Review*, 69(3), 65–81.
- Beyaz Saray. (2021). FACT SHEET: President Biden and G7 leaders launch Build Back Better World (B3W) Partnership. Erişim adresi: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/12/fact-sheet-president-biden-and-g7-leaders-launch-build-back-better-world-b3w-partnership/>
- Bloch, A. ve Goldgeier, J. (2021). *Finding the right role for NATO in addressing China and climate change*. Washington D.C.: The Brookings Institution.
- Brzozowski, A., Noyan, O. ve Bourgerly, T. (2022). EU still split over China's 'threat or challenge.' Erişim adresi: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/eu-still-split-over-chinas-threat-or-challenge/
- Castleberry-Hernandez, A. (2023). The US response to China's strategic competition in the Middle East and North Africa. *Orbis*, 67(1), 16-20.
- CCDCOE. (2021). NATO needs a multinational effort to secure 5G networks. Erişim adresi: <https://ccdcoe.org/news/2021/experts-concluded-that-nato-needs-a-multinational-effort-to-secure-supply-chain-and-networks-of-commercial-and-military-5g-networks/>
- Chatzky, A. ve McBride, J. (2020). China's massive Belt and Road Initiative. Erişim adresi: <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>
- Checking China: What is the Quad alliance. (2022). Erişim adresi: <https://www.ndtv.com/world-news/quad-meet-quad-meeting-in-tokyo-checking-china-with-asian-nato-what-is-the-quad-alliance-3003474>
- Chellaney, B. (2017). China's debt-trap diplomacy. Erişim adresi: <https://www.aspistrategist.org.au/chinas-debt-trap-diplomacy/>
- China Aerospace Studies Institute. (2022). In their own words: Why China thinks "NATO is a 'systemic challenge' to global security and stability". Erişim adresi: <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/CASI/documents/Translations/2022-08-26%20NATO%20is%20a%20Threat%20to%20the%20Global%20Order.pdf?ver=IkYdxnRXms-muRtY9I-bnA%3D%3D&timestamp=1662148305851>
- China's Belt and Road Initiative in the global trade, investment and finance landscape*. (2018). Paris: OECD.
- China overtakes US as EU's biggest trading partner. (2021). Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/business-56093378>

- Conklin, A. (2022). Chinese cyberattacks on NATO countries increase 116% since Russia's invasion of Ukraine: study. Erişim adresi: <https://www.foxbusiness.com/technology/chinese-cyberattacks-nato-increase-ukraine>
- Council on Foreign Relations. (2020). Assessing China's Digital Silk Road Initiative. <https://www.cfr.org/china-digital-silk-road/>
- Danilin, I. (2020). The U.S.-China technological war: Digital technologies as a new factor of world politics?, *Russia in Global Affairs*, 78-96.
- Darıcı, A.B. ve Özdal, B. (2018). Analysis of the cyber security strategies of People's Republic of China. *Güvenlik Stratejileri*, 28, 1-35.
- Domecq, J. (2019). Strategic autonomy calls for more cooperation less rhetoric. *European Defence Matters*, 18, 28–31.
- Dou, E. ve Wu, P. L. (2022, Mart 5). China says it seeks to 'resolve' Taiwan question, amid comparisons to Ukraine. Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/05/china-taiwan-ukraine-report/>
- Erskine, A. (2021). NATO, AUKUS & The Indo-Pacific: Further proof of intra-alliance friction. Erişim adresi: <https://natoassociation.ca/nato-aukus-the-indo-pacific-further-proof-of-intra-alliance-friction/>
- EU-China trade and investment relations in challenging times*. (2020). Strazburg: Avrupa Parlamentosu.
- Fortier, M. (2022). China's 5G Technology in the NATO alliance: A Case Study on Italy. Erişim adresi: <https://www.nato2030fellowship.org/china-s-5g-technology-in-nato>
- France's Macron pushes for "true European army. (2010). Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-46108633>.
- Friis, K. ve Lysne, O. (2021). Huawei, 5G and security: Technological limitations and political responses. *Development and Change*, 52(5), 1174–1195.
- Garamone, J. (2021). NATO Stands Together as Biden Reaffirms U.S. Commitment to Alliance. Erişim adresi: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2658794/nato-stands-together-as-biden-reaffirms-us-commitment-to-alliance/>
- Gilli, A. ve Bechis, F. (2020). NATO and the 5G challenge. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/09/30/nato-and-the-5g-challenge/index.html>
- Green Belt and Road Initiative Center. (2021). Countries of the Belt and Road Initiative (BRI). Erişim adresi: <https://green-bri.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/>
- Gulick, E. V. (1955). *Europe's classical balance of power*. New York: W.W. Norton
- Haeck, P. ve Kijewski, L. (2022). Why Europe needs Taiwan. Erişim adresi: <https://www.politico.eu/article/nancy-pelosi-us-china-tensions-european-union-needs-taiwan/>
- He, K. ve Feng, H. (2023). International order transition and US-China strategic competition in the indo-Pacific. *Pacific Review*, 36(2), 234-260.
- Herrero, A. G. (2019). Europe in the midst of China-US strategic economic competition: What are the European Union's options? Erişim adresi: <https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp->

- content/uploads/2019/04/US_China_strategic_competition_EU_080419.pdf.
- Herzinger, B. (2021). NATO's China problem. *Turkish Policy Quarterly*, 20(2), 45-53.
- Hinsley, F.H. (1967). *Power and pursuit of peace: Theory and practice in the history of relations between states*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holslag, J. (2019). China, NATO, and the pitfall of empty engagement. *The Washington Quarterly*, 42(3), 137–150.
- India says will study Biden's infrastructure plan that rivals China's Belt and Road Initiative. (2021, Haziran 13). Erişim adresi: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/india-says-will-study-bidens-infrastructure-plan-that-rivals-chinas-belt-and-road-initiative/articleshow/83487215.cms>
- Jinping, X. (2014). *The governance of China*. Pekin: Foreign Language Press Co. Ltd.
- Kaim, M. ve Stanzel, A. (2022). The rise of China and NATO's new strategic concept. *NDC Policy Brief*, 4, 1–4.
- Kapustina, L., Lipkova, L., Silin, Y. ve Drevalov, A. (2020). US-China trade war: Causes and outcomes. *SHS Web of Conferences*, 73, 1–13.
- Kishida seeks major upgrade of NATO partnership after Russia's war. (2022, Haziran 30). Erişim adresi: <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/06/30/national/fumio-kishida-nato-ties/>
- Larsen, H. (2020). China's rise can unite NATO. *Policy Perspectives*, 8(13), 1–4.
- Maasho, A. (2018). Africa should avoid forfeiting sovereignty to China over loans: Tillerson. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-usa-africa-idUSKCN1GK114>
- Machi, V. (2022). NATO wants a say in 5G standardization talks. Erişim adresi: <https://www.defensenews.com/battlefield-tech/it-networks/5g/2022/03/22/nato-wants-a-say-in-5g-standardization-talks/>
- Mancuso, M., Mullick, S., ve Iloulian, J. (2021). Cyber threats from North Korea and China: Risks and recommendations. *The Review of Banking & Financial Services*, 37(3), 31–41.
- Mehra, J. (2022). An evolving agenda for the Quad. Erişim adresi: <https://www.stimson.org/2022/an-evolving-agenda-for-the-quad/>
- Morcos, P. (2021). 'Lifting up our Values at home': How to revitalize NATO's political cohesion. Erişim adresi: <https://www.csis.org/analysis/lifting-our-values-home-how-revitalize-natos-political-cohesion>
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- NATO. (t.y.). What's NATO? Erişim adresi: <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html#:~:text=NATO is an alliance of,multinational crisis-management operations together.>
- NATO. (2016). Cyber Defence Pledge. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm
- NATO. (2019). London Declaration. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm
- NATO. (2020). Speech by NATO Deputy Secretary General Mircea Geoana at the CYBERSEC GLOBAL 2020 virtual conference. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_178335.htm

- NATO. (2021a). Brussels Summit Communiqué. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm
- NATO. (2021b). Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Raisina Dialogue 2021 conference. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_183011.htm?selectedLocale=ru
- NATO. (2021c). Relations with partners across the globe. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49188.htm
- NATO. (2021d). NATO 2030. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf
- NATO. (2022a) NATO 2022 Strategic Concept. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- NATO. (2022b). Emerging and disruptive technologies. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_184303.htm#:~:text=Technologies such as artificial intelligence,and the way NATO operates.
- NATO chief says on Huawei: UK review of 5G security is important. 2020. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-britain-huawei-nato-idUSKBN23H0US>
- NATO Parliamentary Assembly. (2021). NATO PA President's statement on the attribution of large-scale cyber hacks to China. Erişim adresi: <https://www.nato-pa.int/news/nato-pa-presidents-statement-attribution-large-scale-cyber-hacks-china>
- NATO's purpose after the Cold War. (2016). Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/reportchl.pdf>
- Nouwens, M. (2022). NATO and digital cooperation with the Indo-Pacific. Erişim adresi: <https://www.gmfus.org/news/nato-and-digital-cooperation-indo-pacific>
- Nouwens, M. ve Legarda, H. (2020). *China's rise as a global security actor: Implications for NATO*. IISS The International Institute for Strategic Studies.
- Odgaard, L. (2022). NATO's China role: Defending cyber and outer space. *The Washington Quarterly* 45 (1),167–183.
- Otero-Iglesias, M. ve Esteban, M. (2020). Introduction. M. Otero-Iglesias ve M. Esteban (Ed.), *Europe in the face of US-China rivalry*, içinde (ss. 19-35). Madrid: The ETNC.
- Panda, J. (2022). Is 'AUKUS plus' a viable option? Erişim Adresi: <https://thediplomat.com/2022/01/is-aukus-plus-a-viable-option/>
- Panda, J. P. (2022). Shifting China-NATO relations: From selective cooperation to strategic Rivalry? Erişim adresi: <https://jamestown.org/program/shifting-china-nato-relations-from-selective-cooperation-to-strategic-rivalry/>
- Panda, J. ve Parrikar, M. (2022). *Between AUKUS and the Quad scaling European interest in the Indo-Pacific*. Lahey: The Hague Centre for Strategic Studies.
- QUAD Is 'dangerous', akin to NATO's eastward expansion in Europe: China. (2022). Erişim adresi: <https://www.outlookindia.com/international/quad-is-dangerous-akin-to-nato-s-eastward-expansion-in-europe-china-news-187758>.
- Qi, H. (2019). China-U.S. institutional balancing in the Asia-Pacific and its implications to China's foreign policy choices. *Asian Journal of International Studies*, 24(1), 1-19.

- Sakman, T. (2021). ABD-Çin küresel rekabetinde yeni dönem: B3W. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-cin-kuresel-rekabetinde-yeni-donem-b3w/2303973#>
- Saeed, M. (2017). From the Asia-Pacific to the Indo-Pacific: Expanding Sino-U.S. strategic competition. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 3(4), 499-512.
- Schneider, J. ve Compton, O. (2021). *Towards coexistence and cooperation: NATO and China*. Toronto: The NATO Association of Canada.
- Shambach, M. ve Gallo, A. (2022). NATO's strategic awakening with China. Erişim adresi: <https://thehill.com/opinion/international/3568349-natos-strategic-awakening-with-china/>
- Singh, T. (2023). *China and the Indo-Pacific*. New Delhi: Indian Council of World Affairs.
- Smith, J. M. (2020). The Quad 2.0: A foundation for a free and open Indo-Pacific. *Backgrounders*, 3481, 1-29.
- Simon, L., Desmaele, L., ve Becker, J. (2021). Europe as a secondary theater? Competition with China and the future of America's European strategy. *Strategic Studies Quarterly*, 90-115.
- Speranza, L. ve Crawford, J. (2021). Making 5G an ally of the Euro-Atlantic area. Erişim adresi: <https://cepa.org/making-5g-an-ally-of-the-euro-atlantic-area/>
- Tatlow, D. K. (2021). China's technological rise. Erişim adresi: <https://dgap.org/en/research/publications/chinas-technological-rise>
- Tekir, G. (2020). Huawei, 5G networks, and digital geopolitics. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 2(4), 113-135.
- Tian, G. (2022). The political economy of technology transfer rules of the US-China phase one trade agreement: Competition of global technology leadership. *Indiana International & Comparative Law Review*, 32, 531-563.
- Tybring-Grejdde, C. (2020). *China's Belt and Road Initiative: A strategic and economic assessment*. Paris: The NATO Parliamentary Assembly.
- Ukraine conflict: What is Nato and how is it changing? (2022). Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-18023383>.
- Walt, S. W. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Wilkins, T. S. (2012). 'Alignment', not 'alliance' – the shifting paradigm of international security cooperation: toward a conceptual taxonomy of alignment. *Review of International Studies*, 38, 53-76.
- Zhang, F. (2016). Challenge accepted: China's response to the US rebalance to the Asia-Pacific. *Security Challenges*, (12) 3, 45-60.
- Zhang, D. (2020). China's military engagement with Pacific Island countries. Erişim adresi: https://dpa.bellschool.anu.edu.au/sites/default/files/publications/attachments/2020-08/dpa_in_brief_202022_zhang_0.pdf.